

краљевског дома. Кроз читаву ову књигу Раст успева да реконструише америчко-камбоџанске односе до најситнијих детаља, што је заиста попунило велику сазнајну брешу у нашем разумевању овог сегмента историјских дешавања у Индокини. Додатна истраживања у архивима широм света могла би још више дочарати све нијансе несврстане политике Камбоџе, где је и Југославија играла веома значајну улогу, а коју аутор, тек једном је поменувши, апсолутно превиђа. Ипак, Раст је овом студијом створио полазну тачку за сва будућа истраживања такве врсте, а могуће је да ће ова књига имати и свој хронолошки наставак, што ћемо тек видети.

Јован ЧАВОШКИ

---

Gregg A. Brazinsky. *Winning the Third World: Sino-American Rivalry during the Cold War*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2017, 425.

Још од почетка прве деценије 21. века тема Хладног рата у Трећем свету и кинеске улоге у том глобалном сукобу представља један од битних делова светске хладноратовске историографије. Пошто кинеско-амерички односи у Трећем свету раније нису били обрађени у једној научној студији, тиме је књига професора Универзитета Џорџ Вашингтон Грега Бразинског *Winning the Third World: Sino-American Rivalry during the Cold War* још значајнија јер тежи да, хронолошки и географски, покрије једну врло велику истраживачку област, истовремено настојећи да конфликт Исток–Запад смести у оквире све интензивнијег сукоба Север–Југ. Како се може видети кроз читаву ову студију, кинеско-америчко глобално надметање временски је покрило скоро три деценије и простирало се на три континента и, у много чему, обликовало је глобалну динамику Хладног рата. Сама књига, осим увода и закључка, састоји се и од десет хронолошких поглавља која, пратећи све фазе кинеско-америчких односа, покривају период од 20-их до 70-их година прошлог века. Нарочито је важно нагласити да се ова студија примарно заснива на архивским истраживањима која је аутор спровео у кинеским и америчким архивима, од којих су неки данас поново затворени, а то ово књигу чини још значајнијим извором информација за различите теме из дипломатске историје Кине, САД-а и земаља у развоју.

Како аутор наводи у уводном делу, радило се о интензивном и дуготрајном сукобу који је утицао на Кину да простор Афро-Азије посматра као своју најважнију политичку позорницу, док је САД такву политику ви-

део као једну од највећих препрека ка успешном интегрисању Трећег света у међународни систем који је стварао Запад. Ипак, како примећује аутор, оно што је Кину чинило опасном за Вашингтон, па и Москву, била је чињеница да се радило о земљи која је и сама била жртва колонијализма, чиме је очевидно била привлачна за постколонијални свет као једна од њих и потенцијални узор. Читав проблем кинеско-америчких односа у Трећем свету аутор посматра кроз призму питања статуса који је одређивао карактер осталих важних проблема, а он се, пре свега, испољавао кроз поимање легитимитета, престижа, части, статуса велике силе, исправљања историјских неправди итд. Како ћемо већ видети, у коначном збиру сви ти напори нису били много успешни, често више као исход погрешне политике која се водила у Пекингу или Вашингтону него као резултат напора противника.

Кроз прво поглавље *The Emergence of a Rivalry, 1919–1950* можемо видети да је од самог почетка Комунистичка партија Кине (КПК) видела себе и своју историјску улогу као део општих напора потлачених народа да се ослободе империјализма и колонијализма, чиме би се и Кини вратиле стара слава и моћ. Врло рано је КПК сматрала да Кинеска револуција има много далекосежније последице по историју Азије и света него што су то многи савременици мислили, показујући тако свима како се оружаним путем води борба против страних и домаћих непријатеља. Насупрот кинеском заговарању револуционарне борбе, САД је прижељкивао постепено ослобађање народа Азије које би било у складу са америчким интересима, што је, по аутору, допринело узајамном разочарању и све више је удаљавало две стране. Американци су тако све више посматрали КПК као главног извозника комунизма у том региону, док је КПК своју унутрашњу борбу против Гуоминданга (ГМД) видела као део општих напора да се амерички империјализам истисне из Азије. Тиме су били постављени темељи будућег вишедеценијског сукоба.

Како аутор анализира у другом поглављу *The Burdens of Status, 1950–1954*, кинеска интервенција у Корејском рату и отворена војна подршка антиколонијалној борби Вијетмина у Индокини преусмериле су кинеско-америчке односе у Азији на колосек директне војне конфронтације, остављајући све мање простора за политички компромис. Своју улогу у овим сукобима Кина је све више видела као тријумф револуције у Азији и враћање интернационалистичког дуга Северној Кореји и Вијетнаму. Управо су кинески успеси на бојном пољу уверили Маоа у исправност сопствене политике, која је била израз светског револуционарног покрета, тако да је питање кинеског престижа доста утицало да се одуговлачи са тражењем примирја на оба фронта. Са своје стране, амерички руководиоци су сопствени ангажман у овим сукобима видели као начин да се спречи раст кинеског престижа у Азији који би дугорочно могао поткопати америчке позиције. Зато су у Вашингтону настојали да што више дипломатски и економски изолују Пекинг, пружајући политичку подршку ГМД на Тајвану, паралелно

заговарајућу трговински ембарго како би економски и психолошки ослабили Кину.

Ипак, како аутор представља у трећем поглављу *From Geneva to Bandung*, током ове ратне фазе кинеско-америчких односа, Кина се одлучила за спољнополитички заокрет како би коначно могла да оствари програм унутрашње реконструкције. У овој фази руководство у Пекингу се окренуло политици мирољубиве коегзистенције и сарадње са несврстаним суседима, нарочито са Индијом и Бурмом, што су размене посета премијера три земље и показале. Исто тако, Кина је остварила велики дипломатски продор својим учешћем на Женевској конференцији о Кореји и Индокини и на Азијско-афричкој конференцији у Бандунгу. Док су америчке дипломате настојале да ограниче кинеско присуство на овим скуповима, позивајући своје савезнике да бојкотују кинеске званичнике или упозоре на опасност ширења светског комунизма, дотле су кинеске делегације настојале да буду што флексибилније и опрезније у наступу, успевши тако да придобију западне или афро-азијске званичнике за компромисна решења, као и за економску и политичку сарадњу.

Кроз четврто поглавље *Advancing the Peace Offensive, 1955–1958* видимо да се успешна дипломатска офанзива Пекинга наставила и наредних година, док је Кина настојала да угости што више страних високих званичника, представљајући себе као мирољубиву силу посвећену општој сарадњи. Током тих посета кинески лидери су настојали да избегавају тешка билатерална питања, концентришући се на позитивне моменте у међусобној сарадњи. Сједињене Државе су настојале да осујете сличне контакте афро-азијских земаља и одврате њихове лидере од званичних посета Пекингу. Тако нам аутор сликовито приказује како су се САД и Кина надметали око тога ко ће боље и свечаније примити стране госте, често указујући им на негативне карактеристике политичког система оне друге стране. То је било више него очигледно током посета лидера Камбоџе, Лаоса и Индонезије овим двома земљама, као и током велике азијске турнеје премијера Џоу Енлаја. Исто тако, слична борба се водила и око дипломатског признања НР Кине, које је ишло спорије од жељеног у Пекингу, а које је САД непрекидно настојао да осујети међу овим земљама. Упркос томе, Египат, Сирија, Камбоџа и Гана ускоро су признали власти у Пекингу, али је Саудијска Арабија, под притиском Вашингтона, од тога одустала.

Пето поглавље *The Cultural Competition, 1955–1964* представља нови допринос аутора, пошто прати подједнако интензивно културно и пропагандно надметање Кине и САД-а у Трећем свету. Како аутор указује, САД је инсистирао на политичком јединству земаља Афро-Азије са тзв. Слободним светом, док је Кина те земље идентификовала са сопственом борбом против америчког империјализма. Тако су обе стране, путем размене културних делегација, студената, научника, религиозних вођа и др., настојале да покажу своју природну повезаност са земљама тог дела света. Осим

размене делегација, ова борба се манифестовала и у дистрибуцији филмског или штампаног пропагандног материјала, где су обе стране настојале да буду прве у ширењу информација о сопственим успесима, истовремено настојећи да осујете напоре противника. Обе стране су настојале да истакну унутрашње проблеме супарника, сликајући тешку расну, националну и верску ситуацију, као што је то био случај са лошим положајем црнаца у САД-у или националном и верском дискриминацијом Тибетанаца и муслимана у Кини.

Међутим, конкретна историја кинеско-америчког сукобљавања у Трећем свету почиње шестим поглављем *China's Radicalization and the American Response, 1958–1963*. У том одељку аутор приказује како су унутрашње промене у Кини, као и све заостренији односи са САД-ом, СССР-ом и водећим несврстаним земљама довели до тога да кинески лидери напусте неке од сегмената политике мирољубиве коегзистенције и прихвате радикални и милитантни облик афро-азијске солидарности као концепт који би окупио већи део Трећег света. Тако кроз ово поглавље можемо пратити како су се Москва и Пекинг све више удаљавали јер је Кина сматрала да је совјетска политика договарања са Западом била равна издаји револуције и антиколонијалне борбе. Нарочито после кубанске кризе, Совјети су приказивани у кинеској пропаганди као попустљиви према Западу и лажни савезници револуционарних покрета. Осим тога, како казује аутор, гранични сукоб са Индијом утицао је на то да је у Пекингу Индија све више оцењивана као савезник империјализма који се отворено мешао у кинеске унутрашње ствари. Истовремено критиковала се индијска лажна несврстаност која је, по Кинезима, зависила од економске помоћи великих сила, док је Кина била приказивана као земља која се, без туђе подршке, сама борила против политике обе суперсиле. Са друге стране, САД је све више сматрао да је Кина, а не СССР, била главни такмац у Трећем свету, тако да се водила политика ограничене сарадње са Москвом на том плану, док се пружала пуна економска и војна подршка индијској несврстаности као противтегу кинеском утицају у Афро-Азији.

Седмо поглавље *The Diplomatic Campaign, 1963–1966* можемо да сматрамо и за централно, пошто су у њему детаљно приказани кинески дипломатски напори да се организује уједињени фронт афро-азијских земаља, а који би се временом претворио у радикалну, милитантну, антиимперијалистичку алтернативу наспрам оба блока. Такви напори били су најочигледнији током припрема за Другу афро-азијску конференцију која је требало да се одржи у Алжиру. Како то можемо видети из ауторове анализе, у овом периоду Кина је успела да обезбеди подршку низа радикалних режима у Азији и Африци који су стали иза њене агенде за Трећи свет, неки из идеолошких, а неки из стратешких разлога. Могући изузетак у оваквом наступу представљала је велика афричка тура кинеског премијера 1963. и 1964. године која је, иако мотивисана добијањем подршке за Други Бандунг, пред-

стављала рефлекс раније кинеске политике сарадње и изградње мирољубивог имица. Ипак, организовање друге афро-азијске конференције постало је централни догађај у сукобљавању Кине са два суперсилама и Индијом, па и са супарничком конференцијом несврстаних земаља, где су обе стране предузеле огромне дипломатске напоре да учине да њихов модел организовања Трећег света коначно однесе превагу. Како то исправно закључује аутор, изненадни војни удари у Алжиру, Индонезији и Гани, као и све већи кинески радикализам који је почео да одбија одређене земље, коначно су утицали да овакав формат конференције доживи свој потпуни слом.

Уколико је пропаст Другог Бандунга био велики дипломатски неуспех за Кину, кроз читаво осмо поглавље *Insurgency and Counterinsurgency, 1961–1968* можемо пратити кинеску политичку и материјалну подршку радикалним народноослободилачким покретима у земљама Азије и Африке која се временом испоставила као још већи политички неуспех за Пекинг. Како аутор сматра, циљ овакве подршке било је не само супротстављање америчком утицају на том простору већ и жеља да се Совјети прикажу као непоуздан савезник таквих покрета. Са друге стране, САД је настојао да организује различите противгерилске групе које би се бориле против прокинеских револуционара. Тако кроз читаво ово поглавље можемо пратити како кинеско искуство револуционарног рата утиче на начин деловања различитих герилских покрета у Алжиру, Вијетнаму, Лаосу, Конгу и др. Оно што аутор све време наглашава у овом одељку била је чињеница да су сви ови покрети настојали да се прикажу као верни следбеници маоистичке доктрине, али да то нису чинили из потпуног уверења, већ више како би добили неопходну помоћ из Кине. У крајњој инстанци, све такве групе су, пре свега, пратиле само сопствени интерес, што се нарочито видело у вијетнамском случају. Међутим, важно је нагласити да је кроз своју анализу нових докумената аутор успео да дође до битног закључка да је могућност ширења кинеског, а не совјетског, утицаја у Вијетнаму била један од главних окidaча америчке војне интервенције у тој земљи.

Уколико је пето поглавље о пропагандној борби представљало новину у историјским истраживањима, онда то исто можемо рећи и за девето поглавље *The Economic Competition, 1962–1968*, које говори о кинеско-америчком економском надметању у Трећем свету. На овом плану дешавала се идеолошка борба око супротстављених визија развоја и модерности, а она се посебно манифестовала у Африци. Обе стране су настојале да покажу како је њихов развојни модел био прави, а тадашњи кинески економски напори у Трећем свету били су много успешнији од идеолошких или политичких, иако се Кина тада налазила у озбиљним економским проблемима. Упркос помоћи мањег обима од обеју суперсила, по аутору, кинески успех се управо огледао у чињеници да су успевали да организују пројекте који су брзо давали резултате, а имали су истовремено симболички значај и политички циљ снажења независности земаља које су примале ту помоћ. Управо

је брзина реализације економских пројеката и била кључ кинеске предности над америчком или совјетском помоћи, као и то да је од економске рачунице, за Кинезе, био много важнији пропагандни значај. Кинеске предности над америчким нарочито су се виделе у Танзанији, која је била највећи прималац кинеске економске помоћи у Африци у сфери развоја пољопривреде и изградње фабрика, нарочито током амбициозног пројекта изградње железничке пруге која је повезивала ту земљу са Замбијом, а коју је Запад раније одбио да финансира.

Завршно поглавље *Competition and Cooperation, 1968–1979* бави се, у најширим цртама, историјом нормализације кинеско-америчких односа током 70-их, односно како су обе стране, користећи питање статуса и престижа успеле да очувају своје фундаменталне идеолошке и политичке позиције, али и да пронађу довољно дипломатског простора за међусобни компромис и сарадњу. Управо су Никсон и Кисинџер успели да пронађу једну такву деликатну равнотежу између кинеског престижа и осећања сопствене снаге и потребе да се Кина реинтегрише у међународни систем, нарочито у УН, као његов конструктивни члан и заговорник идеје мирољубиве коегзистенције. Иако ни тај однос није био без проблема, нарочито услед политике детанта између САД-а и СССР-а и америчких веза са Тајваном, због чега се Кина често осећала изолованом, ипак је коначно била пронађена успешна формула конструктивне сарадње која је довела до узајамног дипломатског признања и заједничке борбе против Совјета у Трећем свету. Како закључује аутор, Кина је и даље наставила да блиско координише односе са земљама у развоју, промовишући заједничку агенду економског развоја и сарадње Југ–Југ, чију логику Сједињене Државе никако нису могле да схвате.

Из закључка, као и из читаве ове студије можемо видети да је јачање кинеске улоге у Трећем свету представљало једну од најважнијих компонента спољне политике те земље током година Хладног рата. Ипак, многе од политичких акција које је Кина предузимала у овом периоду више су ишле на сопствену штету него што су штетиле противницима, што је често била последица претеране идеолошке ревности и радикализма, мада су ту доста кумовала и непредвидива политичка и друштвена струјања унутар самог Трећег света. У суштини, ни САД ни Кина нису схватили праве интересе и мотиве земаља Трећег света, о чему и сведочи ова књига, док је питање општег јединства било једна доста варљива категорија која је зависила од конкретне ситуације и односа снага на терену. На крају ове историјске епизоде и САД и Кина изашли су знатно више ослабљени у Афро-Азији, тако да коначно нико није однео превагу, односно опште геополитичке околности су се промениле и тако су утицале на нови спољнополитички курс у обе земље. Ипак, кинеско присуство у Трећем свету дугорочно се показало као много успешније од совјетског, што и данас забрињава званични Вашингтон. Управо у оваквим закључцима и огледа се велики научни допринос ове

студије која се, и то први пут, бави једном од кључних тема историје Хладног рата.

Уколико има нешто што бисмо, ипак, могли замерити аутору, онда је то апсолутно непрепознавање важне улоге Југославије у догађајима описаним у шестом и седмом поглављу, када је званични Београд, а не Индија, како описује аутор, био прави мотор окупљања умерених снага у Трећем свету против кинеских и индонежанских радикалних иницијатива. Пошто аутор није истраживао у српским архивима, многи би рекли да се није ни могао ближе упознати са правом југословенском улогом, међутим, пошто је писац овог приказа, као и сам аутор, истраживао у кинеским архивима, зна да постоји велики број кинеских докумената која су јасно указивала на огроман утицај Југославије на несврстане земље у њиховој политици према Кини тих година. Из наше перспективе, ово представља повећи пропуст, који је оставио недореченом једну значајну историјску епизоду, а која ће ипак добити свој епилог у студијама на којима тренутно ради писац ових редова.

*Јован ЧАВОШКИ*